

Ambátor a közoktatás helyzete Magyarországon ma nem éppen a legrózsásabb, mégis az intézmények többségében kétségtelenül továbbra is oktatnak fizikát. S ha ez így van, az ott, egykor és most tanulók jelentős része bizonyára emlékszik az általános gáztörvényre (képlete: $pV/T = \text{konstans}$); azaz arra a tényre, hogy az illető gáz nyomása és térfogata fordítottan arányos egymással, míg mindkét fenti mennyiség egyenesen arányos a gáz abszolút hőmérsékletével. Amennyiben a jelzett műveleteket elvégezzük, egy, a gázra jellemző állandó mennyiséget nyerünk eredményül. Dr. Csáky Béla, a JATE matematika professzora a néhány esztendővel ezelőtti, elsősorban kelet-európai történelmi változások hatására (is) igen figyelmeztető metaforával állt elő, jelesül: rendkívül érdekes következtésre juthatunk, ha ezen fizikai mennyiségeket fontos társadalmi jelenségekkel, „változókkal” helyettesítjük, nevezetesen a szabadsággal, az egyenlőséggel és a testvériséggel.

● **Professzor úr! Ha elvégezzük ezeket a behelyettesítéseket, könnyen analógiákra lelhetünk. A testvériség – véletlenül kezdőbetűje is a magyar nyelvben erre utal – a T-vel jelölt hőmérsékletre asszociálhat, azaz a társadalom „hőfokát” példázhatja. Mi módon feleltetjük meg a másik két fizikai mennyiséget az emberiség fontos alapértékével, a szabadsággal és az egyenlőséggel?**

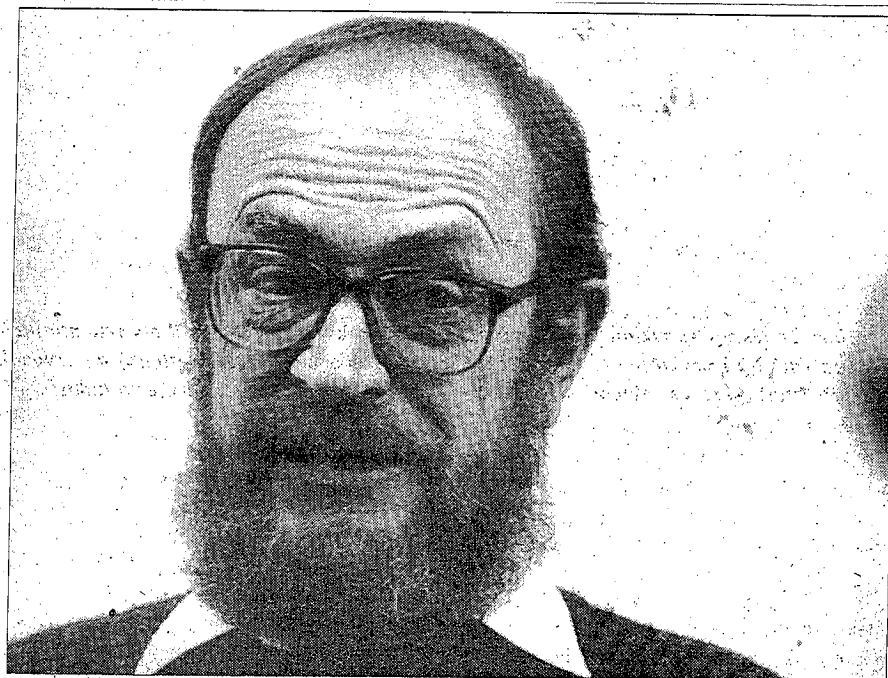
– Minél nagyobb a térfogat, annál nagyobb a szabadság – ez viszonylag egyszerű metafora. S hogy egy közelmúltbeli másik történelmi hasonlattal éljek: minél nagyobb a nyomás, annál nagyobb az egyenlőség... Megfigyelhető, hogy olyan társadalmakban, ahol igen-igen törekedtek az egyenlőségre, ezt a szabadság korlátozásával próbálták elérni. Ahol pedig a szabadság a prioritás, az első számú eszmény, ott lassanként – jó példa erre hazánk legutóbbi néhány éve – már-már a társadalom működőképességét zavaró

egyenlőtlenlégek alakulnak ki. Ez egyébként viszonylag triviális elképzelés, bárkinek eszébe juthat, legföljebb az nem, hogy éppen az általános gáztörvényt vegye hasonlatnak, ám bármilyen esetben, ahol fordított arány áll fenn – tehát a két mennyiség szorzata állandó –, ott hasonló jelenséggel találkozunk. Végül is lehetne modellezni mindezt a feszültséggel, az áramerősséggel és az ellenállással is...

● **Am ez kétségkívül nem volna ilyen frapárs. Térjünk azonban vissza az eredeti metaforához. Ideális állapotnak azt tekinthetnénk, ha társadalmunkban úgy növekedhetne a szabadság foka, hogy közben a különböző csoportok között nem nyitna ki ily' elképesztő mértékben az a bizonyos olló, sem gazdasági értelemben, sem az érdekérvényesítés terén. Az egyenlőség és a szabadság „szorzatának” növekedése viszont szűkösséggel járhat. A tört nevezőjében szereplő testvériség fokának ugyanilyen mértékű emelkedését, hogy ama bizonyos $pV/T = \text{konstans}$ egyenletben a konstans valóban konstans maradjon.**

– Igen. Ha azt szeretnénk, hogy társadalmunkban az egyenlőség – és ezen nem feltétlenül a klasszikus szocialista társadalmakban működött, vagy inkább rosszul működött egyenlőséget értem, hanem az esélyek egyenlőségét, a törvény előtti egyenlőséget, az állampolgári jogokban való tényleges egyenlőséget –, s még azt is el kívánjuk érni, hogy ezzel együtt az állampolgárok szabadsága is igen magas szintű legyen, akkor ez csak úgy képzelhető el, ha a társadalomban az is magas szinten van, amit kissé durva leegyszerűsítéssel testvériségnek nevezünk. Mit jelent ez? A szolidaritást, az empátia képességét –, azt, hogy az emberek úgy viselkedjenek, mint a testvérek. Hozzáteszem: nem úgy, mint József testvérei, hanem mint a jó testvérek.

● **Az általános gáztörvényben szereplő kons-**

A mai koalíció egy ragyogó valami lehetne, ha el tudnák egymást testvérként fogadtatni. (Fotó: Gyenes Kálmán)

tans különböző gázoknál különböző. Esetünkben is meghatározhatjuk ezt a konstans országspecifikusként, uram bocsá' nép- vagy nemzetspecifikusként?

– Valóban, lehetséges volna valamilyen mérőszámot kidolgozni rá. E mérőszám már csak azért is érdekes lenne, mert akik az egyenlőségfétis hívei, rögtön arról az oldalról támadnák, amit politikai meggyőződésük diktál. Azok pedig, akik a szabadságfétis hívei, a másik oldalról tennék ugyanezt. Elképzelhető, hogy egy profi társadalomtudóssal összefogva tudnánk egy, a gáztörvényvel analóg képletet alkotni, ám valószínűleg annyit támadás – jobb esetben tréffalkozás – tárgya lenne egy ilyen képlet, mint jelenleg az Alkotmánybíróság. Ugyanis egy ilyen képlet megpróbálna csak arra támaszkodni, ami megfogható, felmérhető, így szükségképpen érdekeket sértene. Az Alkotmánybíróság általában konkrét, egy ilyen esetleges képlet pedig absztrakt érdekekkel állna ellentétben.

● **A legutóbbi magyar parlamenti választás korthadjárataiban az MSZP az egyenlőség, az SZDSZ a szabadság eszményét tűzte zászlajára. Ha ez a gyakorlatban megvalósult volna, akkor**

ama képlet számlálója a mi vágyaink szerint alakult volna. Kérdésem: ez esetben a nevezőben szereplő testvériség növekedése iránti igényt a Kereszténydemokrata Néppárt testesíthetné meg?

– A testvériséget – és ez kicsit vicces dolog – a szakszervezetek testesíthetnék meg, minthogy a szolidaritás és a testvériség rokon fogalmak, s a szakszervezetek egyik alapértéke a szolidaritás. Elméletileg a mai koalíció egy ragyogó valami lehetne, abban az esetben, ha el tudnák egymást testvérként fogadtatni. Idézék egy régi orosz közmondást, ami így hangzik: az éhes nem hisz a jóllakottnak. E koalíciónak minden esélye megvolt arra, hogy sikeres legyen; sajnos, egyelőre nem így alakult.

● **Professzor úr! Ön az átmeneti időszakban, amit én nem szívesen nevezek rendszerváltásnak, kedvenc egyetemem rektora volt, s ilyen minőségében az egész felsőoktatásra közvetlen tapasztalatai révén „rálátással” bír. Nem lehetséges hasonló gondolat kísérettel, az általános gáztörvényvel modellezni ezt a szférát is?**

– Azt hiszem, nem eléggé autonóm és nem eléggé nagy populáció ez a szféra ahhoz,

hogy a felsőoktatás aktorainak, a diákoknak és a tanároknak a viselkedése modellezhető legyen az általános gáztörvényvel. Azt a fordított arányosságot, ami a metafora mögött meglapul, itt nehéz volna felfedezni. Túl kicsiny a minta, és nagyon-egyediek a szereplők.

● **Ha már ide lyukadtunk ki, fejezzük be a beszélgetést egy felsőoktatási témával. Milyen különbséget lát a 10–15 évvel ezelőtti egyetemisták – az én, s egykori társaim nemzedéke – és a mostaniak között, tekintettel arra, hogy az utóbbiak „eszmékedése” már a nyitott, szabad világra esik; nincs tapasztalatuk sem a kemény, sem a puha diktatúráról?**

– Tapasztalatom szerint most a körülmények diktatúrájával találkozók az egyetemi hallgatók, és nem is igen tudja, mi volt az a régi. Következésképpen azt sem tudja, mitől kell óvakodnia. Közzsájon terjedő szlogen volt a hatvanas években, hogy „felnövekedett a háborút nem ismertek veszélyes nemzedéke”, most felnövekszik a csupán egyfajta politikai veszélyeket ismerő fiatalok nemzedéke. S ez éppen úgy, mint a háború nem ismerése, veszélyes dolog.